

Betsy Thom

DELO S SKUPNOSTMI

ORIS VEČKOMPONENTNIH PROGRAMOV ZA OBRAVNAVANJE ŠKODE,
KI JO POVZROČA UŽIVANJE ALKOHOLA IN DROG

VEČKOMPONENTNI PRISTOP

Prednosti razvijanja alkoholne politike z »večkompomentnim« programom ukrepanja pri obravnavanju škode, ki jo povzroča uživanje alkohola na lokalni ravni, smo več kot dve leti ocenjevali v okviru preizkusov in poskusnih projektov. Večkompomentni pristop izhaja iz ukrepov preventivne obravnave kardiovaskularnih bolezni – saj se je tam pokazal za uspešnega (glej razpravo v Hyndman *et al.* 1992, glej tudi Farquhar, Frontmann 1992). Prevezli so ga na področju uporabe alkohola in pripravili programe v ZDA, Avstraliji, na Novi Zelandiji, v Skandinaviji in v manjšem obsegu v nekaterih drugih evropskih državah. Ta pristop so uporabili tudi pri razvijanju lokalnih strategij za obravnavanje problemov, povezanih s prepovedanimi drogami, čeprav obstaja le malo zgledov ustrezno ovrednotenih poskusnih projektov (Thom, Bayley 2007).

Večkompomentni pristop na področju uporabe alkohola upošteva zahtevnost obravnavanja škode in relativno neučinkovitost številnih »samostojnih« projektov (Babor *et al.* 2003). Od »samostojnih« oz. enokompomentnih pristopov se razlikuje po tem, da obravnava vključuje:

- oblikovanje celostnega programa, ki ga sestavljajo koordinirani projekti, pri čemer posamezne intervencije potekajo hkrati oz. si sledijo v daljšem obdobju;
- opredelitev, mobilizacijo in usklajeno delovanje ustreznih služb, zainteresiranih strani in lokalnih skupnosti;
- jasno opredelitev ciljev, namenov, kazalcev in meril učinkovitosti programa kot celote

(čeprav imajo tudi posamezni projekti in dejavnosti specifične cilje, namene in merila uspešnosti);

- sestavne dele programa (projekti ali dejavnosti), ki v največjem obsegu temeljijo na izsledkih preverjenih raziskav o učinkovitosti;
- evalvacijo kot sestavni del programa od začetka izvajanja.

Za večkompomentne programe je značilno, da poudarjajo spreminjajoče se škodljive kulture pitja – kot je opijanje do stopnje zastrupitve oz. popivanje – in spreminjajo lokalne politike, strukture in sisteme; denimo z izboljšanjem lokalne politike do uživanja alkohola, s krepitvijo mrež sodelovanja med strokovnjaki in zainteresiranimi stranmi in z vključevanjem lokalnih skupnosti v prizadevanje za spremembe. Tako ciljno intervencijsko skupino oblikujejo celotne skupnosti, ne le posamezniki v skupnosti. Poglavitni cilj programa je izvajanje strukturnih in normativnih sprememb z delovanjem v institucijah skupnosti, ne pa z neposredno usmerjenostjo na posameznike, čeprav lahko specifične skupine prebivalstva (npr. mlade) opredelimo kot »problematično« skupino. Holmila (2001: 163) ponuja uporabno stališče do intervencij, ki temeljijo na vključevanju skupnosti, saj:

preoblikujejo socialno, kulturno, ekonomsko in fizično okolje tako, da na raznolike in ne zmeraj predvidljive načine spreminjajo ali odvrtačajo tiste okoliščine, ki spodbujajo nastanek težav, povezanih z alkoholom.

Pri razvijanju takšnih »sistemskih« pristopov za uveljavljanje sprememb je bilo ključno

delo Holderja in njegovih sodelavcev v ZDA (Holder 1998), čeprav so pomembno vlogo pri razvoju programov imeli tudi »aksijski pristopi v skupnosti« (Holmila 1997). Pri oblikovanju celostnega programa ali zgolj posameznih projektov in dejavnosti (ki so sestavni del programa) lahko uporabimo različne teorije. Poskusni skupnostni programi, denimo, so prevzeli dva modela: »sistemski model« intervencije v skupnosti, ki vključuje pet komponent, pri tem je »teorija zastraševanja« uporabljena kot osnova tiste komponente, ki vključuje vožnjo pod vplivom alkohola (Voas *et al.* 1997), in konceptualni model, ki črpa iz teorij »od zgoraj navzdol« in »od spodaj navzgor«, ki podpirajo komponento mobilizacije v skupnosti (Treno, Holder 1997 a).

Večkomponentni program lahko razvija in izvaja ena služba (npr. socialne službe, zdravstvene službe, lokalne izobraževalne službe), vendar na splošno zahteva partnerski pristop,

ki vključuje vrsto strokovnjakov in služb – denimo policijo, lokalne oblasti, delavce javnega prevoza, socialne delavce, lokalne medije (glej zgled 1).

Večina večkomponentnih programov temelji na načelu vključevanja ali sodelovanja »skupnosti«. Pomembna lastnost sedanjega odnosa do tega vprašanja v Združenem kraljestvu je pospeševanje tistih strategij upravljanja, ki temeljijo na sodelovanju in veljajo za najboljši način obravnave »presečnih« socialnih problemov, med katere sodijo tudi problemi škodljive rabe alkohola. Vključevanje »skupnosti« v okviru partnerskega pristopa k izvajanju politike na lokalni ravni je postalo del prevladujočega javnega diskurza.

»Mobilizacija skupnosti« je sestavni del večine večkomponentnih programov, vendar je v literaturi veliko primerov težav in zapletov, ki se pojavijo pri izvajanju ukrepov, in omenjene so številne različne oblike mobilizacije.

Zgled 1: Večkomponentna intervencija zaradi uživanja alkohola v mestnem jedru

Ime projekta: Zmanjševanje poškodb, nasilja in izgrediv zaradi uživanja alkohola v mestnem jedru

V nekem mestnem jedru na Škotskem neprekinjeno izvajajo večkomponentni program, ki temelji na Holderjevem teoretskem okviru. Skupni cilj programa je zmanjševanje poškodb, nasilja in izgrediv zaradi uživanja alkohola v mestnem jedru. Kot poskusni protialkoholni preventivni program temelji na tistih dejavnostih in strukturah, ki v mestu že obstajajo.

Osrednji del pobude je Aksijska skupina za boj proti škodi, povezani z uživanjem alkohola, v mestnem jedru (*City Centre Alcohol Action Group*), ki je nastala leta 2003. Usklajuje ukrepe, ki temeljijo na partnerskem sodelovanju zelo različnih organizacij, kot so policija, zdravstvene službe, lokalne oblasti, lastniki lokalov, industrija alkoholnih pijač in lokalni mediji.

Ciljna skupina prebivalstva je »skupnost mestnega jedra«, za katero je značilna prehodna populacija ljudi, ki se pripeljejo na delovno mesto ali v mestnem jedru preživljajo prosti čas, ne vključuje pa stalne populacije tamkajšnjih stanovalcev. »Stanovalci«, kot so študentje in ljudje, ki ostanejo čez noč, so vključeni, vendar niso povezana skupina. Ciljna skupnost, ki naj bi spremenila družbene vrednote, je torej »prehodna in zaposlena« populacija. Ta prenaša sporočila nazaj v svoje stanovanjske skupnosti/četrti.

Pet komponent programa je obsegalo:

- odgovorno strežbo pijač, ki bi zmanjšala poškodbe, izgrede in opijanje strank, usposabljanje natakarejev, sistem nagrajevanja, preprečevanje prodaje alkohola mladoletnim osebam;
- zasnovo okolja, ki zmanjšuje izgrede in kriminal, povezan z uživanjem alkohola: vključuje izboljšanje ulične razsvetljave, zlasti okrog postajališč taksijev in nočnih avtobusov, izboljšanje satelitskih nadzornih sistemov, dobro vidno patroljiranje policije na ulicah;
- javni prevoz za zmanjševanje poškodb, izgrediv in nasilja, ki vključuje prerazporeditev nočnih avtobusnih postajališč, pripravo informacij o nočnem javnem prevozu, povečano število taksijev v času praznikov/mestnih prireditev, nadzor čakalnih vrst pred avtobusi in taksiji;
- nadziranje izhodov iz mestnega jedra za zmanjševanje izgrediv, ki so povezani z uživanjem alkohola;
- vključevanje medijev/skupnosti, tudi spodbujanje boljše javne in politične ozaveščenosti.

Program zahteva sodelovanje različnih strokovnih skupin, med njimi policije, lokalnih prodajalcev in lastnikov lokalov, javnega prevoza, lokalnih oblasti in medijev.

Program je podprl Svet za raziskovanje in izobraževanje o uživanju alkohola (*Alcohol Education and Research Council*) kot enega izmed treh poskusnih programov. Začel se je leta 2004 (Mistral *et al.* 2007).

OPREDELITEV »SKUPNOSTI«

Izraz »skupnost« brez dvoma povzroča preglavice. Najpogosteje ga opredelimo geografsko in z njim označimo mesto, del mesta, stanovanjsko naselje ali ruralno območje. Pogosto ima precej čustven naboj in izraža občutek pripadnosti, predanosti in odgovornosti, torej lastnosti, ki so skupne različnim skupinam ljudi – tistim, ki živijo na določenem kraju, ki pripadajo določeni etnični skupini, verski skupnosti, strokovni mreži ali v današnjem času tudi razpršeni virtualni skupini, ki se sporazumeva prek spleta. Kot kaže primer v zgledu 1, je lahko intervencijska »skupnost« nepovezana, heterogena populacija. Zato morajo programi, ki vključujejo skupnostno komponento, opredeliti koncept in tako marsikdaj ustvariti »umetno« skupnost za potrebe intervencije. Skupnosti, ki nastanejo posebej zaradi intervencije ali ki so same po sebi nestabilne zaradi narave populacije, bodo imele različne, morda nerešljive težave z mobiliziranjem in ohranjanjem sodelovanja v intervencijah. Za razpravo o pojmu »skupnost« glej Holder (1992: 15–33).

Večkomponentni programi, ki jih opisuje literatura, navajajo številne zglede, ki govorijo o tem, da je pri razvijanju ukrepov, ki bi mobilizirali državljane, treba upoštevati raznolikost skupnosti. Projekti kažejo, da so na območjih s stalno populacijo potrebni drugačni pristopi kot na območjih z velikim deležem prehodne populacije; da so nekatere skupnosti bolj »povezane« in samozadostne, druge pa bolj »razpršene« in jih je težje opredeliti pri izvajanju in ocenjevanju ukrepov; da se nekatere lokalne skupine lažje vključijo v preventivne dejavnosti glede uživanja alkohola; in da so v ruralnih skupnostih navzoči drugačni socialni in okoljski dejavniki, ki povzročajo težave zaradi uživanja alkohola, kot pa v urbanih skupnostih.

S projektom *Partysafe* (Midford *et al.* 2003), denimo, so želeli zmanjšati čezmerno uživanje alkohola in z njim povezane škodljive posledice. Izvajali so ga v odmaknjeni skupnosti z dobro vzpostavljenimi strukturami skupnosti in razmeroma majhnim pretokom populacije,

stiki med vodjo projekta, lokalnimi mrežami in državljani pa so bili pogosti in neformalni.

Nasprotno pa je bil projekt *Operation Safe Crossing* (Voas *et al.* 2002) namenjen mladim, ki se na popivanje odpravijo v Mehiko. Ukvarjal se je s prehodno skupino, ki je razpršena po San Diegu in njegovi neposredni okolici.

Holmila (2003), ki je opisal projekt *Metro-politan Suburbs Project* na Finskem, je opozoril na ohlapno socialno strukturo predmestij in na naglo spreminjajočo se populacijo. Zaradi tega je bilo delovanje občine prek neformalnih struktur v skupnosti ovirano.

DELO S SKUPNOSTJO

Omenjena raznolikost poudarja odločilno vprašanje, ki spremlja akcijske programe v skupnosti – ali mobilizacija temelji na prepričanju, da je skupnost homogena populacija, ki je usmerjena k skupnim ciljem in vrednotam, ali pa mobilizacija temelji na dogovoru, da je skupnost kompleksna mešanica ljudi z različnimi vrednotami, znanjem in interesi. Temeljne predpostavke o skupnosti pogosto usmerijo prizadevanja mobilizacije v različne smeri, k iskanju podpore in sodelovanja vseh članov ali pa k prepoznavanju in mobiliziranju tistih vodij in skupin, ki so predlaganim intervencijam naklonjeni.

Prav tako imajo pri opredeljevanju načinov sodelovanja državljanov določeno vlogo tudi cilji intervencije. V ZDA, denimo, so oblikovali *Poskusni projekt preventive v skupnosti* (Treno, Holder 1997 b), da bi obravnavali prometne nesreče in poškodbe, ki so posledica vožnje pod vplivom alkohola. Mobilizacijo skupnosti so razumeli kot sredstvo, s katerim bodo podprli druge strategije, zato mobilizacija sama po sebi ni bila končni cilj. Nasprotno pa je bila mobilizacija skupnosti končni cilj ukrepa pri *Projektu Kirseberg* na Švedskem (Hanson *et al.* 2000) in je pripomogla h »krepitvi« skupnosti, razvijanju občutka za lastništvo in spodbujanju tistih možnosti, ki bi omogočile razvoj dolgotrajnejših, uravnoteženih politik in strategij za obravnavanje škodljive rabe alkohola. Skratka, vključevanje državljanov je

potekalo na različne načine: prek »vratarja« ali vodje skupnosti v nasprotju z bolj neposrednim sodelovanjem državljanov; z vključevanjem »skupnosti« (ali dela skupnosti) pri odločanju in izvajanju strategije v nasprotju z omejenim sodelovanjem, ki vključuje zgolj svetovanje; z »ozaveščanjem javnosti«, da bi pridobili podporo za ukrepanje, ne da bi pri tem zahtevali večje sodelovanje državljanov.

Zaradi izkušenj v preteklih programih se porajajo številna ključna vprašanja. Kdo zastopa skupnost in ali zastopa vse člane? Ali obstajajo nasprotujoči si interesi in prioritete, ki bi jih morali upoštevati? Ali ima skupnost skupne vrednote in cilje v odnosu do problema, ki naj bi ga program reševal? Kako stabilna je skupnost; kako se lahko spremeni med projektom in po njem; kako bo sprememba vplivala na povezanost in zaveznitva v skupini? Našteli smo samo nekaj razsežnosti, ki vplivajo na obliko in učinkovitost intervencije, če želimo zagotoviti spremembe pri delu s skupnostjo.

Delitev moči

Zamisel, da bi uporabili sodelovanje skupnosti kot mehanizem, s katerim bi pridobili podporo pri razvoju in izvajanju politike, ni nova. Toda pogosto pojavljanje izrazov, kot so »razvoj skupnosti«, »posvetovanje s skupnostjo«, »vključevanje skupnosti«, »sodelovanje skupnosti«, »mobilizacija skupnosti«, kaže, da različnim ljudem partnerstvo pomeni različne stvari v različnih obdobjih. Uporabljena terminologija je značilna tudi za odnos med »skupnostjo« in tistimi, ki predlagajo ali poskušajo

uveljaviti spremembe. »Delo s skupnostmi« pomeni določeno stopnjo enakosti in delitve moči. Toda to v praksi drži le deloma, zlasti ko obravnavamo vprašanja, kot je uporaba alkohola in prepovedanih drog (Shiner *et al.* 2004).

Arnstein je v članku »Lestvica državljan-ske participacije« predstavil koristen model (1969, po Shiner *et al.* 2004: 3). Menil je, da je državljanska participacija pogosto obred brez vsebine, saj ne vključuje porazdelitve moči. Za ponazoritev svojega stališča je zasnoval *lestvico participacije* (glej preglednico 1), ki razlikuje manipulacijo na enem koncu lestvice (tu je pravi cilj »izobraževanje« ali »zdravljenje«) in javni nadzor na drugem (tu državljani dobijo večino položajev odločanja ali popolno moč nad upravljanjem projektov in programov). Model je koristen, če pomislimo, koliko večkomponentni programi na področju uporabe alkohola porazdelijo »moč« med različne partnerje, tudi med državljane. Čeprav je »partnerstvo« izraz, ki je v razpravah o vključevanju skupnosti pogosto v rabi, pa se sodelovanje najpogosteje uvršča v tretjo in četrto kategorijo, ki ju Arnstein opredeli kot stopnji simbolične participacije.

Ob tem pa moramo priznati tudi omejitve dela s skupnostmi; pripravljenost, interes in sposobnost za vključevanje v programe ter prevzemanje moči so lahko kratkotrajne in spremenljive narave. V neki četrti v Londonu, denimo, so se stanovalci mobilizirali, da bi podprli prizadevanja policije pri odpravljanju problemov, ki spremljajo uživanje prepovedanih drog. Lokalne oblasti so priložnost izkoristile za to, da so spodbudile javne shode in povečale so-

Preglednica 1: Arnsteinova lestvica državljan-ske participacije

8	nadzor javnosti	stopnje državljanske moči
7	delegirana moč	
6	partnerstvo	
5	iskanje soglasja	stopnje simbolične participacije
4	posvetovanje	
3	obveščanje	
2	prepričevanje	participacije ni
1	manipulacija	

delovanje javnosti ter tako zmanjšale z drogami povezan kriminal. Po obetavnem začetku se je navzočnost na javnih shodih občutno zmanjšala; tisti, ki so se jih udeležili, so svoja prizadevanja usmerili k vprašanju, ki so zahtevala prednostno obravnavo, in tako so probleme, povezane z drogo, prepustili strokovnjakom, češ da so zanje odgovorni oni, saj za svoje delo prejemajo plačilo. (Shiner *et al.* 2004.)

S strokovnega stališča pa delitev moči – ki lahko vključuje oboje, nadzor nad sredstvi in nad odločanjem – sproži vprašanje verodostojnosti in vprašanje, koliko sta strokovna vloga in odgovornost združljivi s prenosom moči na državljane, skupine državljanov ali njihove predstavnike. Čeprav v Združenem kraljestvu obstaja malo zgledov »večkomponentnih« programov, ki sledijo prevladujočemu »sistemskemu« modelu, ki so ga prevzeli preventivni alkoholni programi drugod (Thom, Bayley 2007), je za obravnavanje problemov, povezanih z uživanjem alkohola in drog, značilen partnerski pristop, ki zahteva sodelovanje več strokovnih služb – policije, izobraževalnih ustanov, socialnega skrbstva, služb za mlade, lokalnih oblasti ter včasih industrije in prodaje alkoholnih pijač. Problemi delitve moči in usklajevanja interesov različnih skupin so precej podobni tistim, ki jih opisuje literatura o večkomponentnih programih. V raziskovalni študiji, denimo, ki je preučevala odzive skupnosti na prepovedane droge, so avtorji zapisali:

Sodelovanje skupnosti je najpogosteje potekalo prek partnerstev s strokovnjaki in v manjšem obsegu prek vključevanja v strokovne mreže. Obseg delitve moči s skupnostjo in opredelitev morebitnih sočasnih vplivov sta bila ključna. Podporo načelu vključevanja skupnosti smo uskladili s poudarkom na strokovni odgovornosti, pomisleke, ki zadevajo simbolično participacijo, pa je spremljalo nelagodje zaradi možne izgube strokovne moči in avtonomije. (Shiner *et al.* 2004: 25.)

Kot je navedeno v citatu, je treba upoštevati nasprotujoče si interese in prioritete v skupnosti ter prepoznati nevarnosti in morebitne neželene posledice intervencije. To je zlasti

pomembno pri skupinah, kot so uporabniki drog, brezdomci in zasvojeni z alkoholom, saj lahko pri njih z intervencijo povečamo stigmo in socialno izključenost. Casswell (2000) meni, da akcijski programi lahko okrnijo »socialni kapital« določenih skupin bolj kot drugih, ker prekinejo ali ovirajo možnosti komunikacije in socialne participacije, pri tem pa v zameno ne ponudijo nobene druge alternativne rešitve.

Tveganje in zaupanje

Sodelovanje skupnosti lahko obravnavamo tudi z zornega kota tveganja in zaupanja. Tveganje pomeni: tveganje strokovnjakov, ki prenesejo moč, odgovornost in nadzor nad sredstvi na skupnost, vendar so kljub temu odgovorni za posledice; tveganje skupnosti, v kateri nadzor prevzamejo dominantne manjšinske skupine; tveganje članov skupnosti, ki veljajo za »informatorje« – zlasti tam, kjer so sklenili partnerstvo s policijo; in tveganje uporabnikov drog in alkohola, ki jih intervencija lahko prizadene. Osrednja značilnost sodelovanja skupnosti je torej krepitev odnosov, ki temeljijo na zaupanju med strokovnjaki, aktivisti, izvajalci intervencij in skupnostjo. Na ustvarjanje zaupanja vplivajo številni dejavniki, literatura pa navaja tudi številne pristope pri ustvarjanju zaupanja v skupnosti. Dva zgleda iz študije primerov o tem, kako se skupnost odziva na probleme z drogami, navajamo v zgledih 2 in 3.

Prvi zgled izhaja iz raziskave, ki smo jo opravili na ogroženem območju v središču Londona, kjer so imeli hude težave zaradi uporabe in preprodaje drog ter z drogo povezanim oboroženim kriminalom. Ukrepali so z iskanjem soglasja med različnimi skupinami v skupnosti in krepili zaupanje v strokovnjake, tudi policijo.

Drugi zgled izhaja iz zanemarjenega stanovanjskega naselja v predmestju Londona. V tem primeru so zaupanje v skupnosti krepili strokovnjaki, ki so prenesli nekaj moči na delavce skupnosti in skupine. Program sodelovanja skupnosti so kot »inovativni« program zastopali osrednji strokovni partnerji, zasnovali pa so ga na »tveganju« in »zaupanju«:

Zgled 2: Prepoznavanje »karizmatičnega« lokalnega vodje, ki uživa zaupanje strokovnjakov in lokalnih oblasti

Način vzpostavljanja odnosov s skupnostjo, ki temelji na »sponzorstvu«, je odvisen od prepoznavanja tistih vodij v skupnosti, ki so vredni zaupanja. To kaže zgled neke lokalne verske skupnosti, ki se je vključila v prizadevanja za nadzor nad drogami in oboroženim kriminalom v mestnem jedru. Društvo je vodil karizmatični duhovnik, ki je deloval kot vezni člen med lokalnim prebivalstvom ter lokalnimi in državnimi oblastmi. Prizadevanja, da bi v skupnosti razvili solidarnost in utrdili zaupanje med različnimi skupinami, so dosegla vrhunec na prireditvi Pohod za mir, ki ga je organizirala verska skupnost. Pohodu se je pridružilo trideset policistov, eden od njih je druženje opisal kot »fantastičen prikaz solidarnosti med skupnostjo, policijo, mestnim svetom, vsemi.« Neki drugi policist je pohvalil društvo, ker »ruši zid tišine« v kulturi, ki »se ne želi vmešavati«. Partnerstvo z versko skupnostjo je za lokalno strokovno mrežo pomenilo zelo malo tveganja, saj je župnik neizpodbitno veljal za človeka, ki mu lahko zaupajo:

»Imamo nekaj fantastičnih vodij v skupnosti, ljudi, kot je [župnik]. Prek njih smo ustvarili pravo mrežo zainteresiranih ljudi iz vseh mogočih skupnosti, ki so zastopane v naselju (strokovnjak, London Town)«. (Shiner *et al.* 2004: 35.)

Imel sem dovolj avtonomije, da sem si dovolil tvegati, ne da bi mi pri tem nadzorniki ves čas dihali za ovratnik, če sem od 10 funtov porabil 10 penijev ... [se pravi] tem ljudem lahko damo denar na roko, da ne dlakocepimo z upravljanjem, da nismo nenaklonjeni tveganju, kar se sicer pogosto pripeti v javnih službah ... Če se ozrem nazaj, me najbolj preseneča to, da smo ponudili zaupanje na podlagi konkretnega cilja. Naj gre torej za denar, računalnike ali kaj drugega, sprejmite, uporabite, zaupamo vam. In potem se bo to pokazalo tudi pri rezultatih (strokovnjak, Suburbs Town). (Shiner *et al.* 2004: 35.)

Tveganje, da se skupnost razbije

Omenjeno nevarnost, da imajo namreč večkomponentni programi s ciljem doseči spremembe na lokalni ravni lahko neželen vpliv na skupnost kot celoto, priznavata tudi Moore in Holder (2003: 43). Trdita, da preventiva v skupnosti »že sama po sebi učinkuje razdiralno na obstoječe socialne in ekonomske ureditve v skupnosti, saj zmoti delovanje sistema«. V številnih izsledkih programov je mogoče zaslediti tveganje, da se bodo obstoječe koalicije in strukture vodenja razdrle.

Zgled 3: Strokovnjaki kot snovalci novih idej: strokovnjaki opredelijo, kateri pristop izbrati, da bi pritegnili sodelovanje skupnosti, ki ga udejeni tretja oseba kot posrednik med strokovnjaki in skupnostjo

Stanovanjsko naselje v enem od najbolj prizadetih, revnih predmestnih območij. Ta geografsko in socialno izoliran del mesta je bil na slabem glasu; nekateri prebivalci so omenili stigmo, ki jih spremlja, ker živijo tam, svoj položaj, ki spominja na »življenje v getu«, in povedali, da jih je ponoči strah stopiti na ulico. Poročilo o stanju kriminala je potrdilo, da je to območje eno od šestih žarišč kriminala, povezanega z drogami. V okviru širše strategije so financirali akcijski program, ki naj bi pomiril stanovance in zmanjšal strah pred kriminalom. Program je nastal zaradi določenih pomislekov vodilne skupine lokalnih strokovnjakov, saj je precej skupnostnega dela potekalo zgolj na simbolni ravni. Lokalne policijske oblasti, koordinator Akcijskega tima za droge in alkohol (DAAT) ter lokalni pooblaščenca zdravstvenega in socialnega varstva so zasnovali program, ki je temeljil na sodelovanju skupnosti. Imel je jasen namen – vzpostaviti partnerstvo z lokalnim prebivalstvom in spodbuditi člane skupnosti, da si med seboj pomagajo.

Program je spodbujal:

- Neprofitno svetovanje, ki se ukvarja z državljanskimi pobudami.
- Pridobivanje lokalnih »pobudnikov«, članov skupnosti, ki so se želeli osebno vključiti v delo s svojo skupnostjo.
- Namenitev majhne vsote denarja »pobudnikom«, da bi izpeljali tiste projekte, ki »naglo okrepijo moč skupnosti in nadgradijo lokalne zmožnosti«. Zamisli za projekte so prispevali pobudniki, ne strokovnjaki.
- Strokovne skupine so tesno sodelovale v celotnem procesu in se srečevale s pobudniki, da bi oblikovale in dopolnile njihove predloge; svetovalci so delovali kot upravniki, ki so določili pobudnike in cilje, ključne korake in mejnike. V okviru tega pristopa so strokovnjaki prenesli svojo moč na pobudnike in se pri tem vzdržali skušnjave, da bi »upravljali na mikro ravni«. Program je izpostavil pomen zaupanja kot osnove za delo, ki vključuje tveganje. Kljub temu se je pokazalo, da je zaupanje težko razširiti na uporabnike drog. Nobenega financiranega projekta niso vodili uporabniki drog ali njihovi bližnji, čeprav jih nihče ni izključeval. Nekateri pobudniki so za razvijanje odnosov z uporabniki drog porabili precej časa, hkrati pa so bili njihovi stiki krhki in so jih posamezni dogodki zlahka prekinili. (Shiner *et al.* 2004.)

Treno in Holder (1997 a), ki sta poročala o Poskusnem programu preventive v neki skupnosti na območju Južne Kalifornije, sta opazila, da so se stiki med obstoječo koalicijo boja proti alkoholu in drogi ter novim preventivnim programom za preprečevanje škode, ki jo povzroča uživanje alkohola, prekinili.

Warpenius (2003: 128) je opisal, kako je nacionalna pobuda za vzpostavitev mreže občinskih preventivnih delavcev na Finskem povzročila težave zaradi prevladujočega prepričanja, da »bodo občinski strokovnjaki raje branili svoje strokovne interese in da je njihovo delovanje omejeno na akademski vidik«.

Ugotovili so, da so učinki razdiranja sistema v nekaterih skupnostih večji kot v drugih – ali pa se jih le bolj bojijo – denimo v manjših skupnostih ali predmestjih, zlasti takrat, ko ukrepanje vključuje tveganje ali konfrontacijo. Zato je državljanke težje mobilizirati in angažirati (Holmila 2003, glej tudi Perry *et al.* 2000).

Učinki na skupnost, če jo opredelimo kot intervencijsko enoto in uvajamo večkomponentne programe za obravnavanje škode, so še vedno precej nejasni, čeprav je nekatere splošne pomisleke omenil že Casewell (2000: 70). Vprašal se je:

- Kako programi vplivajo na različne sektorje skupnosti, zlasti na tiste, ki so najbolj prikrajšani?
- Kakšna je resnična stopnja vključevanja državljanov in kako nanjo vplivajo strukture ter vlaganja v človeški in socialni kapital, ki se ustvari v okviru projekta?
- Ali lahko odpravimo napetosti med institucionalnimi/strokovnimi cilji in cilji projekta?
- Kako projekti vplivajo, če sploh, na socialno povezanost v skupnosti? In ali je to pomembno?

Je pomembno. Ključni dejavnik pri zagotavljanju upravičenosti in verodostojnosti projekta – ki vpliva tudi na uspešnost programa – je iskanje načinov, ki bi spodbudili in ohranili komunikacijo, odpravili napetosti med različnimi skupinami, uskladili načrte raziskovanja/ukrepanja in lokalnih interesov ter pomislekov

in pri tem ohranili pozitivne spremembe, ki jih program intervencije zagotavlja.

INSTITUCIONALIZIRANJE SPREMOMB

Literatura se na splošno strinja s tem, da zagotavljanje uspešnih pobud zahteva institucionalizacijo sprememb na področju norm, naravnosti in socialnih struktur oz. ustrezno opredelitev v lokalni politiki, kulturi in praksi. Moore in Holder (2003: 42) sta ponudila uporabno opredelitev:

V okviru preventive v skupnosti je institucionalizacijo mogoče označiti kot dinamičen proces integriranja ali vključevanja v naravne strukture institucij znotraj strateških skupnostnih programov, ki so nastali, da bi zmanjšali ali preprečili probleme na lokalni ravni.

Čeprav so karizmatični vodje, predani prostovoljci ali usposobljeni strokovnjaki ključni pri uvajanju in izvajanju projektov, pa »institucionalizacija« poveča možnosti, da bodo pobude in spremembe presegle angažiranje določenih posameznikov ali skupin. Kljub temu pa ohranjanje sprememb zahteva nenehno prizadevanje za delo s skupnostjo in za vključevanje njenih članov.

Nekateri programi temeljijo na ukrepih, ki institucionalizacijo postavljajo v ospredje, pogosto so tesno povezani s prizadevanji za mobilizacijo, da bi zagotovili lokalno soglasje in lastništvo (Malczyce, Poljska: Moskalewicz, Swiatkiewicz 2000). Področja številnih večkomponentnih protialkoholnih programov so izbrali zato, ker so organizatorji programa menili, da je lokalna skupnost pobudi naklonjena (npr. Poskusni projekt preventive v skupnosti: Holder *et al.* 1997: 160).

Casswell (2000) meni, da se ukrepi, ki temeljijo na problemu – denimo odzivi na težave, kot sta vožnja pod vplivom alkohola ali popivanje – ne ohranijo dlje časa, zlasti kadar je izvajanje odvisno od prizadevanj prostovoljcev. Protialkoholni programi, ki se želijo povezati z društvi in so del obsežnejših problemov, kot je varnost v skupnosti, lahko

povečajo možnosti dolgoročnega ohranjanja sprememb. To priporočilo se nanaša na razvoj programov v Združenem kraljestvu.

Usmerjeni programi in programi, ki temeljijo na vključevanju

Pregledna študija, ki obravnava lokalne pristope do zmanjševanja škode, ki jo povzroča alkohol (Thom, Bayley 2007), omenja različna stališča glede čedalje pogostejših usmerjenih protialkoholnih programov in programov, ki potekajo v okviru drugih pobud, vendar vključujejo obravnavanje z alkoholom povezanih težav. Oba pristopa imata prednosti in slabosti.

Če probleme, ki jih povzroča alkohol, umestimo med druge pobude (npr. varnost v skupnosti, »nočno obratovanje lokalov«), jih lahko opredelimo na različne načine, na katere lokalnim skupnostim lažje »prodamo« pomen obravnave škode, ki jo povzroča uživanje alkohola, in tako ohranimo »relevantnost problema«. To lahko prepreči »ravnodušnost do problema« – občutek, da je bilo določenim težavam namenjene že dovolj pozornosti, da ni več mogoče ničesar storiti, ali preprosto dolgčas. S tem pristopom si lažje zagotovimo sredstva. Eden od vprašanih je dejal:

Menim, da se na področju rabe alkohola odpira veliko možnosti za ljudi, od različnih partnerstev lahko zahtevajo, naj razvijajo partnerstva, strategije – tu je veliko priložnosti. Zdi se mi zelo pomembno razvijati tak pristop. Vendar mislim, da potrebujemo partnerstvo in vsestranski pristop, ki vključuje vse, od ozaveščanja javnosti do detoksikacije in rehabilitacije. (Strokovnjak s področja promocije zdravja, grofije okoli Londona. Thom, Bayley 2007: 43.)

Razporeditev sredstev bo v primerjavi z drugimi lokalnimi potrebami in prioriteta bržkone odvisna od »statusa problema«. Vključevanje namreč lahko izboljša »relevantnost problema« in poudari pomembne povezave med problematično rabo alkohola in drugimi škodljivimi posledicami, hkrati pa ima lahko tudi nasprotni učinek in »status problema«

okrni. To ima lahko dolgoročne posledice na ohranjanje ukrepov, saj se spreminjajo tudi skupnostne usmeritve.

Druga nevarnost je, da je zaradi vključevanja problemov, povezanih z uživanjem alkohola, zanemarjeno obravnavanje nekaterih pomembnih dejavnikov škode. Določene skupnostne usmeritve – kot sta varnost v skupnosti in pobuda »varnejše mesto« – poudarjajo bolj očitne vidike škodljive rabe alkohola v javnem zdravju in pri tem zanemarijo problem dolgotrajnega uživanja alkohola ali bolj skrite probleme, kot je z alkoholom povezano nasilje v družini.

Zdi se, da se pristop »vključevanja« uporablja čedalje pogosteje; vendar ne vemo, ali bodo zato problemi uporabe alkohola dobili pomembnejše mesto v usmeritvah lokalne politike in boljše možnosti pri razvijanju dolgotrajnih, trajnostnih politik in skupnostnih struktur, ki bi povzročile spremembe v kulturi in zmanjšale škodo, ki jo povzroča uživanje alkohola. Upamo lahko, kot se je izrazil eden od vprašanih, da

Ne gre samo za izpolnjevanje ciljev. Gre za trajnost pristopov, ki so del osrednjega programa, del tistega, kar ljudje počnejo, in mislim, da je to pozitiven dejavnik takega načina dela. (Vodja Akcijskega tima za alkoholizem in droge – London Jug. Thom, Bayley 2007: 49.)

Če torej škodo, ki jo povzroča alkohol, »umestimo v drugačne okvire«, tako da postane del širših potreb, se je mogoče izogniti postopnemu zmanjševanju javnega in strokovnega interesa ali to zmanjševanje preložiti na poznejši čas, pri tem pa skupnost lahko ostane bolj ozaveščena in dejavno vključena. Vendar moramo ta vprašanja raziskovati naprej, saj bomo le tako lahko ocenili prednosti in omejitve takega pristopa. Poleg tega ni nujno, da trajnost pobud spremlja trajno sodelovanje v skupnosti ali »lastništvo«, čeprav je slednje nujno pri načrtovanju vzdržljivih, prožnih programov.

Pri odločanju o tem, ali skupnostne programe in sodelovanje skupnosti lahko izvajamo, moramo upoštevati številne dejavnike. Glede na izkušnje Poskusnega projekta preventive v skupnosti Moore in Holder (2003: 52) med drugim poudarjata tudi pomen dela s

Zgled 4: Projekt COMPARI – dejavniki, ki so zagotavljali trajnost programa

- Vpliv COMPARI-jevega pripravjalnega odbora – sestava Skupnostnega tima službe za droge.
- Program si je znal zagotoviti sredstva.
- Ime COMPARI se je ohranilo tudi potem, ko se je projekt iztekel – visoka kakovost in velik ugled.
- Projekt je na to področje privabil usposobljeno osebje, ki je zasnovalo druge projekte v regiji.
- Izboljšala se je ozaveščenost skupnosti o problemih, ki jih povzročata uživanje alkohola.
- Nastale so kakovostne mreže skupnosti, ki so izboljšale sodelovanje med službami (čeprav so se njihovi stiki sčasoma prekinili).
- Vzpostavile so se temeljne vrednote skupnostnega lastništva/krepiteve (čeprav so sčasoma zvođenele, saj so vodilno vlogo v pripravjalnem odboru in v sestavi Skupnostnega tima službe za droge prevzeli strokovnjaki).
- Program, ki so ga izvajali v mestu Geraldton, je dosegel (pozitivne) spremembe pri obravnavi problemov, ki jih povzročata uživanje alkohola.
- Program se je bil sposoben prilagoditi spreminjajočim se okoliščinam (Midford *et al.* 2005).

skupnostjo: določitev vodstva skupnosti, ki bo odobrilo in upravičilo preventivni program (npr. lokalni načelniki policije, župan, mestni svet); uporabo lokalnega, domačega osebja, ki ga vodstvo pozna in ki je dobro seznanjeno s skupnostjo; oblikovanje lokalnih politik do uživanja alkohola v okviru obstoječih organizacijskih struktur, ki upoštevajo obstoječe vzorce in prednostne ukrepe; uporabo lokalnih združenj, ki se zavedajo, da znotraj njihovih koalicij in zagovorniških skupin obstajajo tudi drugi problemi zdravstvenega varstva in varnosti ter da so skupni ukrepi lahko učinkovitejši.

Zgled 4 kaže nekaj ključnih dejavnikov, ki so zagotovili, da se je avstralski projekt COMPARI ohranil in se prilagodil spreminjajočim se okoliščinam. Projekt si je prizadeval preprečevati in zmanjševati poškodbe zaradi uživanja alkohola. Raziskovalci menijo, »da se je ohranil zato, ker si je prizadeval postati celovita regionalna služba storitev na področju uživanja alkohola in drog«. To je pomenilo večje stroške, saj sta se zmanjšala »lastništvo« in nadzor v skupnosti, strokovni nadzor pa se je ob izteku raziskovalnega dela programa povečal. Kljub temu se je vzpostavilo medpodročno sodelovanje, ki je pripomoglo k boljši uporabi sredstev in ohranilo ozaveščenost o problemih, ki jih povzročata alkohol.

namenjeni raznovrstnim populacijam, vsi pa si prizadevajo spremeniti ali prilagoditi tiste sisteme, socialne strukture in normativne dejavnike, ki ustvarjajo ali ohranjajo škodljive vzorce uporabe substanc. Zdi se, da to velja tako za nacionalne kot za lokalne ukrepe (Babor *et al.* 2003). Čeprav moramo upoštevati omejitve, ki jih lokalnim ukrepom določa nacionalna politika, lahko na lokalni ravni veliko dosežemo. Literatura se na splošno strinja, da večkomponentni programi lahko prinesejo spremembe, zlasti tam, kjer poudarjajo razvoj in uveljavljanje lokalnih politik ter spodbujajo sodelovanje skupnosti. Sodelovanje skupnosti, ki presega okvire ozaveščenosti, je v literaturi ključno pri zagotavljanju uspešnosti programov, »institucionaliziranju« sprememb in izboljševanju možnosti za dolgoročno ohranjanje programov. Hkrati pa je treba, kot kažejo COMPARI in drugi projekti, zagotoviti prožnost pri delu s skupnostmi in prilagoditi programe in pristope, saj se skupnosti in družbene okoliščine razvijajo in spreminjajo. Na voljo je obsežna literatura, ki ponuja zelo različne modele sodelovanja skupnosti in poudarja težave in pasti, ki lahko ovirajo uspešno izvajanje programov ali vodijo v simbolično participacijo. Namesto da bi delili moč, razdirajo sisteme in mreže, ne da bi zares dosegli pozitivne spremembe.

SKLEP

Danes poznamo precej zgledov preventivnih ukrepov in ukrepov zmanjševanja škode, ki so

Prevedla Mateja Petan

VIRI

- BABOR, T., CAETANO, R., CASSWELL, S., EDWARDS, G., GIESBRECHT, N., GRAHAM, K., GRUDE J., GRUENEWALD, P., HILL, L., HOLDER, H., HOMEL, R., OSTERBERG, E., REHM, J., ROOM, R., ROSSOW, I. (2003), *Alcohol: No ordinary commodity*. Oxford: Oxford University Press.
- CASSWELL, S. (2000), A Decade of Community Action Research. *Substance Use & Misuse*, 35, 1–2: 55–74.
- FARQUHAR, J. F., FORTMANN, S. P. (1992), Phases for Developing Community Trials: Lessons for Control of Alcohol Problems from Research in Cardiovascular Disease, Cancer, and Adolescent Health. V: Holder, H. D., Howard, J. M. (ur.), *Community Prevention Trials for Alcohol Problems. Methodological Issues*. London: Praeger (59–75).
- HANSON, B. S., LARSSON, S., RASTAM, L. (2000), Time Trends in Alcohol Habits. Results from the Kirseberg Project in Malmo, Sweden. *Substance Use and Misuse*, 35, 1–2: 171–187.
- HOLDER, H. D. (1998), *Alcohol and the Community: A Systems Approach to Prevention*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HOLDER, H. D. (1992), What is a Community and What are Implications for Prevention Trials for Reducing Alcohol Problems? V: Holder, H. D., Howard, J. M. (ur.), *Community Prevention Trials for Alcohol Problems. Methodological Issues*. London: Praeger (15–33).
- HOLDER, H. D., SALTZ, R. F., GRUBE, J. W., VOAS, R. B., GRUENEWALD, P. J., TRENO, A. J. (1997), A Community Prevention Trial to Reduce Alcohol-Involved Accidental Injury and Death: Overview. *Addiction*, 92, priloga 2: 155–171.
- HOLMILA, M. (2003), The Evaluation of the Metropolitan Project: Process and Causality. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 20, English Supplement: 81–90.
- (2001), Community Initiatives as Strategies for Implementation of the European Alcohol Action Plan. V: Klingemann, H., Gerhard, G (ur.), *Mapping the social consequences of alcohol consumption*. Dordrecht: Kluwer (161–170).
- (ur.) (1997) *Community Prevention of Alcohol Problems*. Basingstoke: MacMillan Press.
- HYNDMAN, B., GIESBRECHT, N., BERNARDI, D. R., COSTON, N., DOUGLAS R. R., FERRENCE R. G., GLIKSMAN, L., GODSTADT, M. S., GRAHAM, D. G., LORANGER, P. D. (1992), Preventing Substance Abuse through Multi-Component Community Action Research Projects: Lessons from Past Experiences and Challenges for Future Initiatives. *Contemporary Drug Problems*, 19, pomlad: 133–164.
- MIDFORD, R., COOPER, M., JAEGER, J. (2003), The Partysafe Project: Working with an Australian Rural Community to Reduce Alcohol Harm. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 20, English Supplement: 69–80.
- MIDFORD, R., WAYTE, K., CATALANO, P., GUPTA, R. (2005), The Legacy of a Community Mobilisation Project to Reduce Alcohol Related Harm. *Drug and Alcohol Review* 24, 1: 3–11.
- MISTRAL, W., VELLEMAN, R., MASTACHE, C., TEMPLETON, L. (2007), *UKCAPP: An evaluation of 3 UK Community Alcohol Prevention Programs*. London: Alcohol Education and Research Council.
- MOORE, R. S., HOLDER, H. D. (2003), Issues Surrounding the Institutionalization of Local Action Programmes to Prevent Alcohol Problems: Results from a Community Trial in the United States. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 20, English Supplement: 41–55.
- MOSKALEWICZ, J., SWIATKIEWICZ, G. (2000), A Multifaceted Community Action Project in Eastern Europe in a Time of Rapid Economic Change. *Substance Use & Misuse* 35, 1–2: 189–202.
- PERRY, C. L., WILLIAMS, C. L., KOMRO, K. A., VEBLEN-MORTENSON, S., FORSTER, J. L., BERNSTEIN-LACHTER, R., PRATT, L. K., DUDOVITZ, B., MUNSON, K. A., FARBAKHSH, K., FINNEGAN, J. R., MCGOVERN, P. (2000), Project Northland High School Interventions: Community Action to Reduce Adolescent Alcohol Use. *Health Education and Behaviour*, 27, 1: 29–49.
- SHINER, M., THOM, B., MACGREGOR, S., GORDON, D., BAYLEY, M. (2004), *Exploring Community Responses to Drugs*. York: Joseph Rowntree Foundation.
- THOM, B., BAYLEY, M. (2007), *Multi-Component Programmes: An Approach to Prevent and Reduce Alcohol-Related Harm*. York: Joseph Rowntree Foundation.
- TRENO, A. J., HOLDER, H. D. (1997 a), Community Mobilization: Evaluation of an Environmental Approach to Local Action. *Addiction*, 92, priloga 2: 173–187.
- (1997 b), Community Mobilization, Organizing and Media Advocacy a Discussion of Methodological Issues. *Evaluation Review*, 21, 2: 166–190.

- VOAS, R. B., HOLDER, H. D., GRUENWALD, P. J. (1997), The Effect of Drinking and Driving Interventions on Alcohol-Involved Traffic Crashes within a Comprehensive Community Trial. *Addiction*, 92, priloga 2: 221-236.
- VOAS, R. B., TIPPETTS, A. S., JOHNSON M. B., LANGE, J. E. (2002), Operation Safe Crossing: Using Science with Community Intervention. *Addiction*, 97, 9: 1205-1214.
- WARPENIUS, K. (2003), From Project Chaos to Flexible Networking - a Utopia? The Establishment of a National Network of Municipal Substance Abuse Prevention Professionals. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 20, English Supplement: 125-129.